

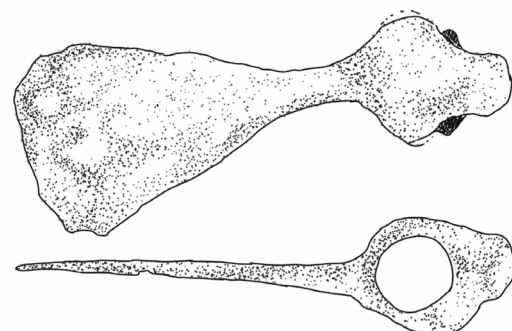
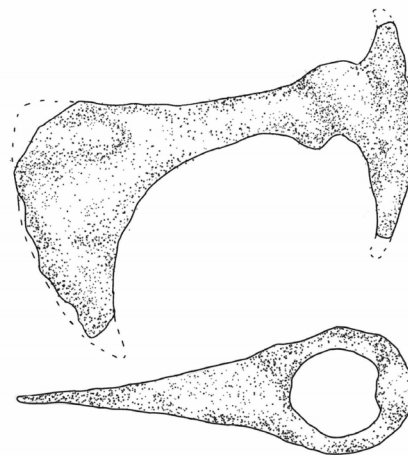
CMENTARZYSKO WAREGÓW Z XI WIEKU W PODDĘBICACH

W czerwcu 1958 roku podczas prac budowlanych, a konkretnie prac niwelacyjnych pod nowy szpital powiatowy i most natrafiono w Poddębicach na ślady wczesnośredniowiecznego cmentarzyska. Część cmentarzyska została wówczas bezpowrotnie zniszczona, na szczęście na skutek interwencji inż. Mieczysława Duniewicza oraz mgr Czesława Kowalskiego nauczyciela Liceum w Poddębicach prace budowlane wstrzymano. W trybie awaryjnym przystąpiono do ratowniczych wykopalisk archeologicznych latem w roku 1959, którym patronowało Muzeum Archeologiczne z Łodzi, Zakład Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego oraz Wojewódzki Konserwator Zabytków. Przekopano obszar ok. 600 m² na którym znaleziono pozostałości ok. 50 grobów, oraz sondażowo dodatkowe 450 m². Naukowego sprawozdania archeologicznego podjął się Henryk Wiklak z Łodzi a swoją dokumentację i przemyslenia opublikował w *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Archeologiczna nr. 5*, z roku 1960.

Opracowanie z roku 1960 Henryka Wiklaka do dziś jest aktualne, jego podstawowe spostrzeżenia zgodne z obecnym stanem wiedzy, natomiast wnioski ogólne nie wytrzymały próby czasu. W tamtym okresie (PRL) miano inny niż obecnie pogląd na wczesnośredniowieczne cmentarzyska z bogatym wyposażeniem grobowym, w tym broń. Obecnie na skutek nowych odkryć i najnowszych naukowych weryfikacji starych cmentarzysk trzeba na cmentarzysko w Poddębicach spojrzeć ponownie w nowym świetle, jakie dostępne jest archeologii na pocz. XXI wieku.

Do tej pory cmentarzysko w Poddębicach uchodziło za anomalię, ewenement w polskiej nauce – było bowiem uważane za jedyne cmentarzysko z XII-XIII bogato wyposażone w broń z terenów Polski. Uważana lektura dokumentacji z 1960 roku jednak każe poddać stare datowanie cmentarzyska z Poddębic za błędne. Według aktualnego stanu wiedzy, cmentarzysko z Poddębic jest typowym cmentarzyskiem z XI wieku, tzw. cmentarzyskiem Waregów jakich wiele w Polsce odkopano. Już Henryk Wiklak opracowując znaleziska z Poddębic zauważył, że wszystkie znalezione tam przedmioty (np. broń, kabłączki skroniowe, pierścionki, naczynia gliniane, naczynia flaszowate itd.) mają swoje bezpośrednie odpowiedniki na polskich cmentarzyskach z XI wieku. A jednak uznał, że cmentarzysko pochodzi z XII-XIII wieku – dlaczego?. Otóż na terenie wykopalisk w Poddębicach znaleziono fragmenty dwóch monet z XII i XIII wieku, a monety te błęd-

Grób nr. 8 z Poddębic - woj wareski z włócznią

Topór i czekan z Poddębic. Rys. D. Wierzbowski

Analog poddębickiego czekana - wareski czekan z Björkö, Szwecja

nie uznano jako depozyt grobowy cmentarzyska. Monety te jednak były tylko dwie i to z różnych okresów! – zatem znalazły się na terenie cmentarzyska zupełnie przypadkowo i są pozostałością zupełnie innego procesu depozycyjnego niż wczesnośredniowieczne cmentarzysko. Gdyby monety były zdeponowane intencjonalnie w poddębickich grobach – powinno ich być więcej i powinny pochodzić z tego samego okresu.

Przyjrzyjmy się zatem cmentarzysku w Poddębicach tak jak pozwala nam naukowa wiedza z XXI wieku. W Polsce odkryto w wielu miejscowościach cmentarzyska tzw. Waregów, tj. wojowników, którzy przybyli do Polski piastowskiej z Rusi. Są oni bądź pochodzenia Rusów, bądź skandynawskiego, bądź koczowniczego i przybyli ze Wschodniej Europy służyć zbrojnie polskim wielmożom. Umownie mieszanię Rusów (zeslawizowanych Wikinów), Skandynawów służących na Rusi i koczowników ze Wschodniej Europy, którzy razem służyli w zbrojnych najemnych drużynach nazywa się potocznie po skandynawsku Waregami. Z najstarszymi Waregami na terenach obecnej Polski mamy do czynienia na cmentarzyskach w Bodzi koło Włocławka, Lutomińska koło Łodzi czy też Łubowa koło Poznania. Służyli oni w drużynach pierwszych Piastów w pierwszej połowie XI wieku. Kres ich działalności wyznacza upadek państwa Polskiego ok. po-

łowy XI wieku, związany z buntem możnych, wygnaniem Kazimierza Odnowiciela z Polski i buntem społecznym nazywanym w literaturze jako Reakcja Pogańska. Wyznacznikiem wczesnych Waregów są tzw. groby komorowe bogato wyposażone w broń. Druga fala Waregów na ziemiach polskich przypada na czas buntowniczego Państwa Mieława oraz interwencji zbrojnej kijowskiego kniazia Jarosława Mądrego. Według bł. Wincentego Kadłubka w wojsku Mieława, który założył swoje państwo na Mazowszu, służyli także Duńczycy i Rusowie (Waregowie). W końcu Państwo Mieława upadło na skutek akcji zbrojnej połączonych sił polskich Kazimierza Odnowiciela i ruskich Jarosława Mądrego w 1047 roku. Efektem tego sojuszniczego zwycięstwa było osiedlenie się części Waregów Jarosława na Mazowszu, którzy teraz służąc Kazimierzowi Piastowi pilnowali porządku. Pozostałością po Waregach i Wikingach służących Mieławowi i Jarosławowi są cmentarzyska z grobami z obstawą kamienną, których główną koncentrację obserwujemy na Mazowszu i Podlasiu. Cmentarzyska te (z obstawą kamienną) są datowane na poł. XI wieku i trwają aż po wiek XII. Jednak jedynie te najstarsze z XI wieku są wyposażone bogato w dary grobowe w tym w broń.

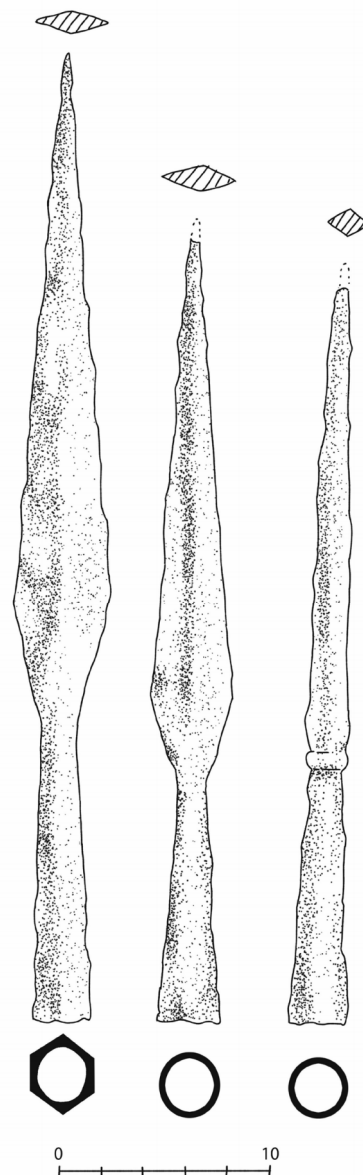
Wróćmy teraz do Poddębic i przyjrzyjmy się tamtejszemu cmentarzysku. Okazuje się, że ogólna koncepcja ułożenia grobów w rzędy (dokładnie 6 rzędów) jest analogiczna do cmentarzyska Waregów w Lutomierniku, na co uwagę zresztą zwraca H. Wiklak. W dużych grobach, gdzie pochowano wojowników, domyślamy się grobów komorowych – charakterystycznych dla wczesnych grobów wareskich. Są one wyraźnie większe od pozostałych grobów kobiecych i dziecięcych. W jednym grobie (nr. 17) zanotowano obstawę kamienną, typową dla cmentarzysk wareskich późniejszych. Na terenie cmentarzyska znaleziono też ślady po słupach – czyli prawdopodobnie pozostałości po budowli „dom zmarłych”, który również jest charakterystyczny dla cmentarzysk skandynawskich.

Broń znaleziona na cmentarzysku w Poddębicach jest totalnym dowodem na obecność tam Waregów. Już Wiklak zauważa, że topory i groty włóczni z Poddębic są identyczne jak na innych stanowiskach wareskich w Polsce np. Lutomierniku, Końskich czy Mazowszu. Czekan z Poddębic – broń typowa dla wschodu wg Wiklaka jest rodzimej produkcji – ale nie wytrzymuje to stwierdzenie naukowej krytyki. Dziś wiemy, że czekanów w Polsce nie produkowano, są one pozostałością po wojownikach ze wschodu – Rusach, Waregach czy koczownikach (Pieczyngach, Węgrach) którzy służyli w drużynach piastowskich – na wareskim cmentarzysku w Końskich odkryto mongoidalne czaszki wojowników.

Nie miejsce i czas na rozpisywanie co jeszcze w Poddębicach znaleziono typowego dla XI-wiecznych cmentarzysk wareskich, ale wspomniemy tu jeszcze na marginesie, że także naczynia faszowate, wiaderka, czy pierścionki i paciorki, z grobów kobiecych.

Dlaczego cmentarzysko z Poddębic nie pochodzi z XII czy XIII wieku? Ano przede wszystkim w XII i XIII wieku w Polsce chrześcijaństwo zapanowało, i w tym okresie nie składano już darów grobowych, w tym broni co jest charakterystyczne dla XI wieku. Do tego po cmentarzysku z XII-XIII wieku spodziewalibyśmy się obecności kościoła. Kler katolicki w średniowieczu nakazywał bowiem pochówek na „poświęconej ziemi” tj. w pobliżu kościołów, klasztorów itd. Brak obecności kościoła na cmentarzysku świadczy o tym, że mamy właśnie w Poddębicach do czynienia z cmentarzyskiem „nieprzykościelnym” właściwym dla XI wieku.

Reasumując – w Poddębicach odkryto typowe dla XI

Groty włóczni z Poddębic. Pierwszy od lewej z heksagonalną tuleją – typową dla Skandynawii, pierwszy od prawej – typowy grot koczowniczy „przeciwpancerny” o kwadratowym przekroju. Rys. D. Wierzbowski

wieku, cmentarzysko wojowników wareskich. Ma ono swoje analogie na wareskich cmentarzyskach w Lutomierniku, Końskich, Bodzi, oraz na Mazowszu (tzw. mazowieckie groby z obstawą kamienną).

Dobrosław Wierzbowski

Wybrana bibliografia:

- Janusz Bieniak, Państwo Mieława, Warszawa, 1963
- Tomasz Kordala, Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe na północnym Mazowszu, Łódź, 2006
- Red. Andrzej Buko, Bodzia. Elitarny cmentarz z początków państwa polskiego, Warszawa, 2016
- Red. Ryszard Grygiela, Tomasz Jurek, Początki Łęczycy tomy I-III, Łódź, 2014
- Henryk Wiklak, Cmentarzysko w XII i XIII w. w Poddębicach, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Archeologia, Numer 5 - 1960r.
- Gąssowski J., Cmentarzysko w Końskich na tle zagadnienia południowej granicy Mazowsza we wczesnym średniowieczu, MW, t. II: 1950, s. 71-172, 1952